

Андреј Рахтен
АНТОН КОРОШЕЦ
СЛОВЕНАЧКИ ДРЖАВНИК
КРАЉЕВСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

Уредник
Зоран Колунџија

Рецензентии
Др Станислав Сретеновић
Др Владислав Лилић

Са словеначкој превео
Милан Илић

Наслов ориџинала
Andrej Rahten, ANTON KOROŠEC. Slovenski državnik kraljeve Jugoslavije
Cankarjeva založba – Založništvo, d. o. o., Ljubljana 2022

Фотографија на насловној страни
Народна и универзитетска библиотека Љубљана

© Cankarjeva založba – Založništvo, d. o. o., Ljubljana, 2022.
© за српско издање: Прометеј, Нови Сад, 2026.

Сва права задржана. Ниједан део ове књиге не сме се умножавати или преносити у било ком облику и на било који начин без претходне писмене сагласности носиоца ауторских права и издавача.

АНДРЕЈ РАХТЕН

АНТОН КОРОШЕЦ

СЛОВЕНАЧКИ ДРЖАВНИК
КРАЉЕВСКЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Антон Корошец (12. 5. 1872. – 14. 12. 1940) – словеначки државник краљевске Југославије
(Фото: Музеј новије и савремене историје Словеније)

*Мојој баки,
Розалији Лоренчич (1930–2022)*

САДРЖАЈ

УВОД	11
1. ЗАДОЦНЕЛИ ДОЛАЗАК У БЕОГРАД	33
2. ОБНОВА ЈУГОСЛОВЕНСКОГ КЛУБА	53
3. ГОДИНА БОЛНИХ ПОРАЗА	71
4. СКОК У ТАМУ	110
5. НА БРАНИКУ СЛОВЕНАЧКЕ АУТОНОМИЈЕ	139
6. ВЛАДА БЕЗ КРАЉЕВЕ МИЛОСТИ	181
7. БИТИ ПРВИ НА БАЛКАНУ	236
8. ИРИТАНТНА ЋИРИЛИЦА И ХРВАТСКА ПРОСВЕТА	258
9. КРВ ПОД ТАЛАРОМ	278
10. УВЕРТИРА У ДИКТАТУРУ	312
11. ОД КОЛАБОРАЦИЈЕ ДО ДЕКЛАРАЦИЈЕ	332
12. РИБАР НА ХВАРУ	378
13. ПОВРАТАК НА ВЛАСТ	401
14. ДОСИЈЕИ МИНИСТРА УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА	419
15. СВАКОДНЕВИЦА НАРОДНОГ ВОЂЕ	457
16. СТРАНАЧКА ДИСЦИПЛИНА И ИДЕОЛОШКА РАЗМИМОИЛАЖЕЊА	475
17. МАЈСТОР ЗА ЧАРШИЈУ	503
18. НЕПОТПУНА ТРИЈАЛИСТИЧКА РЕКОНСТРУКЦИЈА	539
19. САМ ПРОТИВ СВИХ	571
20. ТАЈНА ПИКОВЕ ДАМЕ	601
21. ОПРОШТАЈ ОД СЛОВЕНАЧКОГ КНЕЗА	614
22. КОРОШЧЕВО ПОЛИТИЧКО ЗАВЕШТАЊЕ	637
ЗАХВАЛНИЦЕ	653
ИМЕНСКИ РЕГИСТАР	657

УВОД

У историји југословенске државе опажамо бројне парадоксе, на пример да је један од оснивача те државе пропустио њено свечано проглашење 1. децембра 1918. године. То је био штајерски свештеник др Антон Корошец који је, као вођа јужнословенских посланика у бечком парламенту, на крилима Декларационог покрета, дао одлучујући допринос успостављању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца под жезлом Карађорђевића. Он је, несумњиво, био кључан словеначки политичар између два светска рата. То су признали и његови хрватски и српски политички сапутници, иако су и једни и други често били критични према његовим поступцима.¹ Створио је себи многе противнике у југословенској политичкој арени: једни су га оптуживали за дугогодишње непринципијелно пактирање са масонским круговима, други га називали папином филијалом, док су трећи истицали његово прилагођавање „новом поретку” који се у Европи успостављао са успоном нацизма.² После његове смрти, крајем 1940. године, када је сахрањен уз највише почести као „словеначки кнез”, и његове присталице и савезници, као и његови критичари и противници, схватили су судбоносну прекретницу у словеначкој националној и југословенској државној историји.³ Није било савременика који

¹ Уп. Andrej Rahten, *Oporoka Antona Korošca in zgodovinskost slovenske avtonomije. Od provincialnega voditelja do avtoritete*, у: *Sobotna priloga Dela*, 24. 12. 2010, 11.

² Ivan Ribar, *Politički zapisi*, I–IV (Prosveta: Beograd 1948, 1949, 1951. и 1952), овде II, 211.

³ После Корошчеве смрти, свештеник Андреј Фаркаш је у посебној књижици објавио бројна сећања његових савременика, али их није сажео у целовиту оцену Корошчевог дела, зато што је првенствено хтео да изрази дивљење Корошцу и његовим заслугама. Критичка дела из редова Корошчевих истомишљеника су у мањини. Уп. Andrej Rahten, *Krščanski demokrat in prevrat. Pogledi Jakoba Mohoriča na ustanovno dobo in politični vrh kraljeve Jugoslavije*, у: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 89 = 54 (2018), бр. 1–2, 5–22.

није признао да је Коросец својим вишегодишњим деловањем суверено контролисао словеначки политички простор у време краљевске Југославије, те да је истовремено, као утицајан државник, имао веома важну улогу у процесима одлучивања у Београду.

Словеначка народна странка (Slovenska ljudska stranka – СЛС) коју је Коросец водио више од две деценије, доминирала је словеначком политичком сценом почетком 20. века.⁴ Сматра се да је Први Словеначки католички скуп 1892. године био место и тренутак оснивачке скупштине странке, која се у почетку углавном називала конзервативном, да би се средином 1890-их за њу усталило име Католичка народна странка (Katoliška narodna stranka – КНС); године 1905. преименована је у Словеначку народну странку. Одбор љубљанског Католичког политичког друштва (Katoliško politično društvo), основаног 26. јануара 1890, паралелно је деловао неколико година и неформално формирао вођство странке.⁵ За њен успон заслужне су моћне политичке личности: Карел Клун, Иван Шустершич, Јанез Евангелист Крек и Евген Лампе. Од самог почетка, са изузетком последњег крањског земаљског поглавара, Шустершича, њену елиту представљали су свештеници, углавном сеоског порекла. Највећи утицај међу њима

⁴ Детаљније о деловању СЛС у хабзбуршко време: Fran Erjavec, *Zgodovina katoliškega gibanja na Slovenskem* (Prosvetna zveza: Ljubljana 1928); Matija Škerbec, *Pregled novodobnega slovenskega katoliškega gibanja*, I–II (Samozaložba: Cleveland 1956–1957); Walter Lukan, *Janez Ev. Krek – biografski in bibliografski pregled*, y: *Krekov simpozij v Rimu* (Celjska Mohorjeva družba – Slovenska teološka akademija: Celje – Rim 1992), 7–17; Igor Grdina, *Nekronani vojvoda kranjski – dr. Ivan Šušteršič*, y: *Zgodovinski časopis* 50 (1996), 6p. 3, 369–382; Исти, *Nekaj opazk o Šušteršičevi politiki pred in med prvo svetovno vojno*, y: *Zgodovinski časopis* 53 (1999), 6p. 3, 351–365; Janko Pleterski, *Katoliška ali socialna, narodna ali ljudska stranka? Konceptije katoliške ljudske demokracije 1890–1918*, y: *Cerkev, kultura in politika 1890–1941. Simpozij 1992* (Slovenska matica: Ljubljana 1993), 21–33; Исти, *Dr. Ivan Šušteršič 1863–1925. Pot prvaka slovenskega političnega katolicizma* (Založba ZRC: Ljubljana 1998); Zvonko Bergant, *Vloga katolištva in Cerkve pri slovenskih liberalcih (1890–1918)*, y: *Prispevki za novejšo zgodovino* 39 (1999), 6p. 2, 51–64; Исти, *Kranjska med dvema Ivanoma. Idejno-politično soočenje slovenskega političnega katolicizma in liberalizma na prehodu iz 19. v 20. stoletje* (Inštitut za globalne politične študije: Ljubljana 2004); Andrej Rahten, *Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu. Slovenska parlamentarna politika v habsburški monarhiji* (Založba Panevropa: Celje 2001); Исти, *Ivan Šušteršič, der ungekrönte Herzog von Krain. Die slowenische katholische Bewegung zwischen trialistischem Reformkonzept und jugoslawischer Staatsidee* (Österreichische Akademie der Wissenschaften: Wien 2012).

⁵ Као године оснивања странке зато се обе појављују у литератури, али је њен последњи вођа Марко Кремжар године 1992, у интервјуу за *Духовно живљење* (*Duhovno življenje*), гласило аргентинских католичких народњака словеначког порекла, утврдио следеће: „Као што знате, СЛС ове године слави стоту годишњицу постојања. Била је основана на иницијативу Првог Словеначког католичког скупа, а на бази црквеног социјалног учења. Од тада је СЛС одржавала своју темељну структуру и изабрано руководство, кроз сва раздобља прогона, окупације, револуције и емиграције.” *Intervju z Markom Kremžarjem*, y: *Duhovno življenje* 59 (1992), 181–182.

несумњиво је досегао Крек, који је у првом реду знао да привуче младе људе за остварење циљева Католичког покрета.⁶ Католички скупови, који су се после 1892. одржавали сваких неколико година, показали су да се и унутар странке развио снажан слој лаичке интелигенције.⁷ Под хришћанскосоцијалним барјаком и иницијативама за демократизацију живота – при чему се истиче захтев за увођење општег и једнаког права гласа – СЛС је успела да организује широке слојеве друштва, земљораднике и раднике.⁸

Антон Корошец рођен је 12. маја 1872. у сеоској кући у малом насељу Бисерјане код Св. Јурија при Шчавници, на подручју званом Прлекија, на североистоку данашње Словеније.⁹ Одабрао је свештенички позив и још као младић на себе скренуо пажњу у политичкој арени. У Доњој Штајерској разбуктавали су се у то доба словеначко-немачки етнички сукоби. На том подручју је од 1880. до 1910. године удео Словенаца пао са 90 на 85 одсто. Истовремено је број општина са немачком већином порастао са 18 на 34 одсто. Немачки национални притисак посебно је растао у Подрављу, где је била видљива тенденција да се Марибор повеже са компактном немачком етничком територијом на северу, док је, насупрот томе, словеначки национални осећај јачао у околини Цеља.¹⁰ Почетком маја 1898, Корошец постаје управник студија у мариборској богословији и уједно преузима уредништво католичког народног недељника *Словенски њосџогар* (*Slovenski gospodar*).¹¹ Новинарство је увек сматрао саставним делом политике. Од прелаза 19. у 20. век, на различите начине био је активан уредник разних листова католичких народњака.¹² Од 1901. године, поред *Словенског њосџогара* уређивао је и двонедељник *Наш дом* (*Naš dom*). Велики је утицај имао у мариборском листу *Стража* (*Straža*), који је

⁶ Ruda Jurčec, *Krek* (Založba Hram: Ljubljana 1935), 25.

⁷ Milan Magister, *Ob stoti, štirideseti in peti obletnici*, у: *Duhovno življenje* 59 (1992), 161.

⁸ Jurij Perovšek, *Idejnopolitični in socialnogospodarski pogledi meščanskega tabora od devetdesetih let 19. stoletja do druge svetovne vojne na Slovenskem*, у: *Narod – politika – država. Idejnopolitični značaj strank na Slovenskem od konca 19. stoletja do začetka 21. stoletja*, уредили Jurij Perovšek и Mojca Šorn (Inštitut za novejšo zgodovino: Ljubljana 2020), 15–71, овде 29–30.

⁹ Корошчев отац Јанез (1835–1910) био је земљорадник и поседовао мало имање; мајка Нежа (1840–1907) потицала је из фамилије Плој. Feliks J. Bister, *Anton Korošec, državnozborni poslanec na Dunaju. Življenje in delo 1872–1918* (Slovenska matica: Ljubljana 1992), 12.

¹⁰ Vasilij Melik, *Politični profil Antona Korošca*, у: V. Melik, *Slovinci 1848–1918. Razprave in članki*, уредио Viktor Vrbnjak (Litera: Maribor 2002), 647–654, овде 647.

¹¹ Више о томе Franc Rozman, *Anton Korošec – urednik Slovenskega gospodarja*, у: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 77 = 42 (2006), бр. 2–3, 161–170.

¹² Уп. Andrej Rahten, *Narodni voditelj in novinarstvo. Dr. Anton Korošec in slovensko časnikarstvo v luči političnih soočanj*, у: *Mohorjev koledar za leto 2022* (Celjska Mohorjeva družba: Celje 2021), 123–127.

почео да излази 1909, а након Преврата 1918. године,¹³ логично, и у љубљанском дневнику *Словенец* (*Slovenec*), централном гласилу словеначких католичких народњака.¹⁴

Фрањо Жебот, Корошчев дугогодишњи политички сарадник у Штајерској, који је дванаест година радио у редакцијама *Словенској ѿсѿодара* и *Стѿраже*, упамтио га је као изузетно вредног и врло строгог шефа.¹⁵ Слично га је у сећањима на свој рад у *Словенском ѿсѿодару* описао и свештеник Јануш Гolec. Корошец је одвајао доста времена за редиговање чланака те их обично разрађивао толико дуго да на крају аутори скоро нису могли да их препознају као своје. У периодима политичких неуспеха Корошчеве колеге често су морале да трпе његово лоше расположење. Све што би тада написали бацао је у смеће па су морали да пишу изнова. Срећом, такви изливи беса нису дуго трајали. Када би се смирио, Корошец је колеге частио храном и пићем, постајући „сама медена доброта”.¹⁶ Готово сва сведочења потврђују да су такве бурне промене расположења у комуникацији са сарадницима остале његова доживотна особина. Будући да је Корошец успоставио изразито народњачку линију у писању, критиковали су га одборници Католичког штампарског друштва (*Katoliško tiskovno društvo*). Оптуживали су га да је постао „искључиво националан”, за разлику од њих, који су наводно били „у првом реду хришћани”. Наиме, Корошец је на почетку своје политичке каријере заузео врло ратоборан став према својим немачким противницима, посебно према „Словенцима наклоњеним Немцима”. Због чланка *Пакосѿ немѿску-ѿара* (*Nemškutarska zlobnost*), објављеног 14. јуна 1901, мариборски поротнички суд осудио га је на шест недеља затвора, али га је од одласка у затвор спасила царева амнестија. Платио је само новчану казну.¹⁷

¹³ Назив „Преврат” односи се на период словеначке транзиције из Хабзбуршке монархије у југословенску државу у јесен 1918. године. Са ретким изнимкама, словеначка политичка елита тада је раскинула државноправне везе с Аустро-Угарском и као свој циљ дефинисала удружење с Краљевином Србијом.

¹⁴ *Словенец* је педантно извештавао о Корошчевим наступима на страначким скуповима и приредбама, те често објављивао податке о његовим путовањима у иностранство. С обзиром на помањање друге грађе, управо је централно гласило Корошчеве странке одличан извор за проучавање његовог деловања, наравно, притом имајући у виду да је то био лист његових присталица. Уп. *Slovenec. Političen list za slovenski narod* (1873–1945). *Kratek pregled zgodovine ob 140-letnici začetka njegovega izhajanja*, уредила Mateja Tominšek Perovšek (Muzej novejšje zgodovine Slovenije: Ljubljana 2013).

¹⁵ *Slovenec*, 12. 5. 1932.

¹⁶ Januš Golec, *Spomini*, у: *Zbornik Svobodne Slovenije* 23 (1972), 264–279, овде 268–269.

¹⁷ Bister, *Življenje*, 16–18; Rozman, *Anton Korošec*, 170. Словеначка реч „немшкутар” означава припадника словеначког народа који родом није Немац, а залаже се за германизацију.

Корошец је рано показао одлучност и у својим обрачуницима са словеначким либералним политичарима, који су углавном још увек опстајали у оквиру „слогаштва”.¹⁸ О томе сведочи његово писмо вођи словеначких народњака у Цељу, Ивану Дечку, од 11. октобра исте године, у којем је изразио жељу да у управу Савеза цељских кредитних задруга (*Zveza celjskih posojilnic*) као члана укључи и једно свештено лице, сматрајући то оправданим због измењене политичке ситуације у Доњој Штајерској. Наравно, овим приступом створио је себи бројне противнике. На првим изборима за Штајерски земаљски сабор, у јесен 1902, Корошец се кандидовао у љутомерском изборном округу против ормошког жупана Ивана Кочевара. Није тада био успешан, али га то није зауставило у политичком раду. Ту је први пут испољио особину која ће касније постати његова карактеристика: спремност да истраје у политичкој борби упркос поразима. Истовремено је показао вољу да склапа компромисе. Када се крајем маја 1906. кандидовао на изборима за доњи дом бечког Царског већа у цељском изборном округу, добио је довољну подршку да се кандидује као званични, заједнички словеначки кандидат. Изабран је са завидном већином у конкуренцији са словеначким либералом Иваном Ребеком и немачконационалним кандидатом Францом Врачком (*Franz Wratschko*).¹⁹ Иако је цељски округ сматран ризикантним за избор словеначког кандидата, Корошец је одлучио, „после тешке унутрашње борбе”, да се ту поново кандидује у јуну 1911. године.²⁰ Опет је изабран те је тако остао посланик бечког парламента све до распада Хабзбуршке монархије.

Корошец је своју тадашњу одлуку о новом правцу ретроспективно правдао и крањским примером, али је истовремено наглашавао да је национална идеја у Штајерској „већ дубоко укореењена у народним масама, неупоредиво више него у Крањској, где жива национална свест одавно није продрла у све народне слојеве”. Први који су се 1906. службено повукли из слогашке линије били су штајерски либерали; убрзо су их следили католички народњаци, који, према Корошцу,

¹⁸ Branko Marušič, *Sto slovenskih politikov* (Prešernova družba: Ljubljana 2002), 98. Термин „слогаштво” означава сарадњу словеначких либерала и конзервативаца у оквиру заједничке странке.

¹⁹ Уп. Andrej Farkaš, *Dr. Anton Korošec* (Mladinska založba: Ljubljana 1941), 7–19; Vasilij Melik, *Volitve na Slovenskem 1861–1918* (Slovenska matica: Ljubljana 1965), 395; Janko Orožen, *Zgodovina Celja in okolice*, I–II (Kulturna skupnost Celje: Celje 1971. и 1974), овде II, 304–307; Feliks J. Bister, *Življenje in delo Antona Korošca do prve svetovne vojne*, у: *Prispevki za novejšo zgodovino* 31 (1991), бр. 1, 5–26.

²⁰ Корошецево писмо Франу Јанковичу, 19. 4. 1922, Покрајински архив Марибор, Фонд Франа Јанковича [даље: ПАМ, ФФ].

притом нису лили сузе жалоснице. Чак је и за њих „слогашка сукња постајала преуска”, јер је њихова струја била „пуна воље за образовним, привредним и организационим деловањем у народу”.²¹ Како је касније у својим мемоарима приметио новинар Франце Кремжар, један од Крекових најближих присталица, управо је Корошец, систематским успостављањем сталешких политичких организација сељака, успео да „мртвоудну слогашку политику” замени „младом, идејно здравом, ударном политиком”.²² Постао је *spiritus movens* Словеначког сељачког савеза за Штајерску (Slovenska kmečka zveza za Štajersko – СКЗ), чијим је оснивањем, почетком 1907, коначно формализовано „раздвајање духова” међу словеначким политичарима, пре тога започето у Крањској. СКЗ је у почетку водио Иван Рошкар, посланик у бечком парламенту, али је главну улогу у странци већ имао Корошец, који је неуморно организовао митинг за митингом.²³ Чињеницу да је нова странка могла преузети водећу улогу у тадашњој Доњој Штајерској, где је народ био „дубоко религиозан”, а клер „узоран”, Корошец је приписао историјском утицају бискупа Антона Мартина Сломшека, који је „живео као отац међу својим клером” и „увео демократизам у католичке кругове у Штајерској”.²⁴

Свесловеначка народна странка (Vseslovenska ljudska stranka – ВЛС) основана је 17. октобра 1909, на сабору уједињења крањске, горичке и тршћанско-истарске Словеначке народне странке, штајерског Словеначког сељачког савеза и Католичко-политичког и привредног друштва за Словенце у Корушкој (Katoliško-politično in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem).²⁵ На изборима за бечки парламент, у јуну 1911, последњим у историји Хабзбуршке монархије на државном нивоу, поменута странацка коалиција под Шустершичевим вођством освојила је више од 87 одсто словеначких мандата.²⁶ Ниједна

²¹ Anton Korošec, *Razvoj političnega življenja Slovencev v Štajerski od 1848 do danes*, у: *Socialna misel* 3 (1924), бр. 6–7, 133–139, овде 136–137.

²² France Kremžar, *Po smernicah slovenskih narodnih tradicij*, запис на писаћој машини, Архив Марка Кремжара [даље: Кремжарови мемоари, АМК].

²³ Корошец се снажно залагао за избор Ивана Рошкара у аустријски парламент, о чему сведочи његово писмо штајерском велепоседнику Јакобу Земљичу: „Трудите се из петних жила да наш председник постане кандидат. Шта је ваљано, нека ваља! Заступајте нам славни Сељачки савез.” Корошечево писмо Земљичу, 4. 3. 1907, Покрајински архив Марибор, Фонд Јакоба Земљича [даље: ПАМ, ФЈЗ].

²⁴ Korošec, *Razvoj*, 137.

²⁵ Више о томе Andrej Rahten, *Primorska razsežnost Vseslovenske ljudske stranke*, у: *Goriški letnik* 33/34 (2001), бр. 1, 457–472, овде 465–467.

²⁶ ВЛС је тада успела да добије 20 од укупно 24 словеначка мандата. Томе треба приброджити и посланика северне Истре, Матка Мандића, родом Хрвата, али изабраног понајвише

странка у словеначкој историји није имала тако велику територију под својим политичким утицајем. Била је тако и једина странка која се озбиљно приближавала изворном идеалу *Уједињене Словеније*.²⁷ Под Шустершичевим вођством постала је и важан чинилац у бечкој парламентарној политици, иако „некрунисаном војводи Крањске” није било суђено да постане министар. Једини Словенац који је сео у министарску фотељу у старој Аустрији био је Иван Жолгер, али не као страначки представник, већ као врхунски правни стручњак, којег су уважавали и престолонаследник Франц Фердинанд и последњи цар Карло.²⁸ Корошец и Жолгер су се познавали још из гимназијских дана у Марибору, када су обојица били чланови истог студентског удружења.²⁹

Корошец је од покрајинског вође штајерских католичких народњака у Хабзбуршкој монархији стасао у једног од кључних политичких ауторитета у одлучујућем периоду транзиције у државу Карађорђевића. Феликс Ј. Бистер, аутор прве научне монографије о Корошчевом политичком раду, који је анализирао његово деловање у аустријском Царском већу, описао га је као „далеко најутледнијег словеначког политичара” у последњим двема годинама Првог светског рата.³⁰ Корошчев брз успон унутар ВЛС био је импресиван. Као управник студија на мариборској богословији, он је био тај који је међу свештеницима Доње Штајерске одржавао најближе везе са крањским католичким народњацима. Слогашки оријентисани политичари, као што је био мариборски адвокат Фран Росина, чак су га оптуживали да је превише везан за „крањске клерикалце”, чиме, наводно, штети интересима словеначких народњака у Штајерској. Многима је сметао Корошчев страначки жар, а они који су скренули с његовог правца често су се налазили на удару штампе СКЗ.³¹

словеначким гласовима, који се у бечком парламенту такође укључио у Шустершичев клуб. Уп. Erjavec, *Zgodovina*, 191–192; Rahten, *Slovenska ljudska stranka v dunajskem parlamentu*, 106.

²⁷ *Slovenec*, 16. 10. 1909.

²⁸ Уп. Andrej Rahten, *Vom altösterreichischen Minister zum jugoslawischen Diplomaten. Zur Biographie von Ivan Zolger in der Umsturzzeit, y: Vom Meer zu den Bergen. Festschrift für Marija Wakounig*, уредили Christoph Augustynowicz и Ferdinand Kühnel (LIT Verlag: Berlin – Wien 2024), 225–238.

²⁹ Farkaš, *Dr. Anton Korošec*, 10.

³⁰ Bister, *Anton Korošec*, 268

³¹ То је на сопственој кожи искусио посланик у бечком парламенту и дворски саветник Мирослав Плој, који је био изабран у Царско веће подршком католичких народњака, али се после тога није придружио Шустершичевом Словеначком клубу, већ је приступио Савезу јужних Словена, у којем су били словеначки либерали. Уп. Корошчево писмо Јанковичу, 21. 6. 1907, ПАМ, ФФЈ; писмо Франа Росине Корошцу, 1907, ПАМ, ФЈЗ.

Уочи Првог светског рата Корошец је искористио трвења у странци између Шустершича и Крека, иницирана балканским ратовима 1912–1913, те преузео вођење словеначке парламентарне политике у Бечу.³² Прво је стао на Шустершичеву страну, осудивши „глупо србофилство” апсолутних заговорника политике Краљевине Србије на Балкану, али је убрзо оценио да би, с обзиром на тадашњи однос снага у странци, било боље ослонити се на Крека.³³ Након прелазног периода, када су узде бечке парламентарне политике поступно измицале Шустершичу из руку, Корошец је искористио прилику која му се указала. Четвртог марта 1914. постављен је за председавајућег Хрватско-словеначког клуба, чији потпредседници су били Крек и истарски политичар Вјекослав Спинчић.³⁴ „Ето, три свештеника у председништву”, бележи у свом дневнику, таквом одлуком незадовољан, љубљански кнез-бискуп Антон Бонавентура Јеглич, „који обично не служе мису, нити друга дневна богослужења, а доктор Корошец нема баш добру репутацију у Штајерској”.³⁵ Временом су ипак утихнули и гласови критике у Крањској, али Корошец није био поштеђен будућих проблема због његове двојне улоге свештеника и експонираног политичара.³⁶

Свештеничка одежа вероватно није доприносила Корошчевој популарности у редовима његових, углавном либерално настројених противника у бечком парламенту. За разлику од Шустершича, којег су, упркос жестоким вербалним дуелима у Посланичком дому, чак и немачки националци препознали као државника, Корошец је изазивао неповерење. Према речима дугогодишњег председника Посланичког дома, Јулијуса Силвестера (Julius Sylvester), који је уважавао Шустершича без обзира на страначке разлике, његов штајерски наследник је, наводно, био „веома ускогруд у тактици и политичком деловању”. Немачке националце узнемиравао је Корошчев пакт са чешким политичарима. Осим тога, према Силвестеровим речима, човек никада није знао на чему је са овим свештеником. Било

³² Janko Pleterski, *Opozorila in opomba k posvetu o dr. Antonu Korošcu*, у: *Prispevki za novejšo zgodovino* 31 (1991), бр. 2, 229–237.

³³ Andrej Rahten, *Jugoslovanska velika noč. Slovenski pogledi na balkanski vojni (1912–1913) in jugoslovansko vprašanje* (GV Založba: Ljubljana 2012), 142–143.

³⁴ *Slovenec*, 6. 3. 1914.

³⁵ *Jegličev dnevnik. Znanstvenokritična izdaja*, уредили Blaž Otrin и Marija Čipić Rehar (Celjska Mohorjeva družba – Nadškofijski arhiv: Celje – Ljubljana 2015) [даље: *Јегличев дневник*], 584.

³⁶ Aleš Maver, *Koroščeva politična kariera v obnebu političnega katolicizma v Evropi*, у: *Anton Korošec in sto let Majniške deklaracije*, уредио Marko Jesenšek (Gimnazija Franca Miklošiča: Ljutomer 2020), 51–65, овде 60.

је тешко одгонетнути шта смера, „али се истински радовао када би некога намагарчио”.³⁷

Корошец се југословенском идејом одушевио још у хабзбуршком периоду, у почетку на основу тријалистичког програма под утицајем великоаустријске идеје престолонаследника Франца Фердинанда. Сарајевски атентат кобно је омео њену реализацију и поставио Хабзбуршку монархију пред захтеван изазов светског рата.³⁸ Ратни апсолутизам, који је погодио велики део словеначке интелигенције, услед насилних прогона од стране власти, као и ратни напори на бројним фронтовима и тешка глад, имали су огроман утицај на свакодневни живот словеначког становништва.³⁹ У време рата, сат је куцао све брже па етнички сукоби (који су већ неко време тињали) достижу врхунац. За разлику од свог претходника, Франца Јозефа, цар Карло је био за реформе, али је дошао на власт прекасно и понудио премало да би у тако кратком року задовољио све време растуће захтеве националних вођа. Тридесетог маја 1917. године, Корошец је, као шеф Југословенског клуба у бечком парламенту, прочитао *Мајску декларацију* којом се тражило уједињење свих аустро-угарских Јужних Словена у државну јединицу под хабзбуршким жезлом. Тада је још сматрао да је Југославија, у складу са *Мајском декларацијом*, компатибилна са реформом Хабзбуршке монархије, али је временом почео да сумња у то, те поглед усмерио ка Краљевини Србији.⁴⁰

Још пре Првог светског рата Корошец је посетио Далмацију са Креком, у којем је нашао својеврсног ментора за југословенско питање. Корошец је са хрватским политичарима одржавао блиске контакте и за време рата.⁴¹ Корошец и Крек, заједно с хрватским свештеницима, учествовали су и у артикулисању *Ријечке сјоменице* 1915. године, којом се захтевало уједињење словеначких и хрватских покрајина под

³⁷ Julius Sylvester, *Vom toten Parlament und seinen letzten Trägern* (A. Holzhausens Nachfolger: Wien 1928), 33–34.

³⁸ Andrej Rahten, *Prijestolonasljednikova smrt. Tragovima slovenskih i hrvatskih interpretacija Sarajevskog atentata* (Tragovi prošlosti: Zagreb 2024).

³⁹ Уп. Petra Svoljšak и Gregor Antoličič, *Leta strahote – Slovenci in prva svetovna vojna* (Cankarjeva založba: Ljubljana 2018).

⁴⁰ У очима противника југословенске идеје, као што је био хрватски (гео)политичар Иво Пилар, *Мајска декларација* била је увод у настанак југословенске државе. Притом је Пилар чак кључну улогу приписивао Корошцу, сматрајући да је он, управо поменутом изјавом, „оживео тада већ мртви југославизам”. Florian Lichtträger [Ivo Pilar], *Immer wieder Serbien. Jugoslawiens Schicksalsstunde* (Verlag für Kulturpolitik: Berlin 1933), 53 и 66.

⁴¹ Andrej Rahten, *Janez Ev. Krek i hrvatski katolički pokret, у: Hrvatski katolički pokret. Zbornik radova*, уредио Zlatko Matijević (Kršćanska sadašnjost: Zagreb 2002), 383–391, овде 388.

хабзбуршким жезлом.⁴² Крек и Корошек искористили су Декларациони покрет да се супротставе свом најопаснијем конкуренту, Шустершичу, који је инсистирао на безусловној лојалности хабзбуршкој династији.⁴³ Шустершич је *Мајску декларацију* схватао као „максимум” словеначких национално-политичких захтева.⁴⁴ Супротно томе, Корошек је на челу „омладинаца” и уз подршку Јеглича *Мајску декларацију* већ у позно лето 1917. прогласио „минимумом” те почео истицати принцип самоопредељења народа. Иако је у то време био под сталним надзором полиције, Корошек није имао превише проблема са деловањем у Декларационом покрету, захваљујући својим одличним контактима са царем Карлом.⁴⁵ Након Крекове смрти, Корошек је преузео његову оставштину, коначно елиминисао Шустершича из бечке парламентарне политике те га политички изоловао, заједно с осталим „старицама”, у његовој крањској тврђави, која му је, као земаљском поглавару, још неко време пружала уточиште. Недуго затим, пао је и тај Шустершичев последњи заклон, после одлучне акције Јеглича, који је у расколу крањских католичких народњака *Љубљанском декларацијом* подржао противнике „некрунисаног војводе крањског”.⁴⁶

Кнез-бискуп се оглушио о Шустершичево упозорење да ће Корошек „бринути само за Штајерце”.⁴⁷ Оптужба изречена од стране земаљског поглавара заиста је била преувеличана, али изгледа да ипак није било лако пренебрегнути покрајинске границе у размишљањима обеју супротстављених страна. О томе сведочи и епизода забележена у мемоарима Крековог ученика, правника и дугогодишњег политичара Јакоба Мохорича. Он је током рата подржавао Корошца, посебно радом у дневном листу *Југослован (Jugoslovan)*, када је стао на страну

⁴² Vicko Kapetanović, *Hrvatski katolički pokret od „Riječkih novina” do kraja Prvoga svjetskog rata*, у: Matijević, *Hrvatski katolički pokret*, 409–436, овде 430.

⁴³ Декларациони покрет (*deklaracijsko gibanje*) је у словеначкој историографији термин који се употребљава за активности словеначких политичара од јесени 1917. до лета 1918. године. Назив долази од *Мајске декларације* која је била у том периоду пропагирана на бројним митинзима широм Словеније, а њихови учесници су је у знак потпоре масовно потписивали. Од новијих дела о Декларационом покрету уп. Andrej Rahten, *Od Majniške deklaracije do habsburške detronizacije. Slovenska politika v času zadnjega habsburškega vladarja Karla* (Celjska Mohorjeva družba: Celje 2016); Vlasta Stavbar, *Majniška deklaracija in deklaracijsko gibanje* (Založba Pivec: Maribor 2017).

⁴⁴ Више о томе Walter Lukan, *Politično delovanje Antona Korošca med prvo svetovno vojno – kratak oris*, у: *Prispevki za novejšo zgodovino* 31 (1991), бр. 1, 27–34.

⁴⁵ Feliks J. Bister, *Človek in politik Anton Korošec*, у: *Časopis za zgodovino in narodopisje* 77 = 42 (2006), бр. 2–3, 7–11.

⁴⁶ Anton Bonaventura Jeglič, *Ob času Majniške deklaracije*, у: *Zbornik Svobodne Slovenije* 9 (1957), 23–25.

⁴⁷ Јегличев дневник, 732.